

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ФОРМ
ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
(В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ)

Соловей Дмитро

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

Аннотація

Стаття посвячена характеристиці факторів, котрі передо-пределили розвиток форм організації фізического виховання на різних етапах розвитку общества. Выявлені и обобщені причини возникновения и развития форм фізического виховання в первобытном, рабовладельческом, феодальном и капиталистическом обществах.

Ключевые слова: форми фізического виховання, фактори, общество.

Annotation

The article is devoted to the factors that determined the development of forms organization of physical education at different stages of development. Identified and generalized the reasons for the emergence and development of forms of physical education in the primitive, slave, feudal and capitalist societies.

Key words: forms of physical education, factors, society.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фізичне виховання – це педагогічний процес, спрямований на формування здорового, фізично досконалого, соціально активного і морально стійкого юного покоління. Вирішення основних завдань, – таких як зміцнення здоров'я, всебічний розвиток фізичних і духовних сил, підвищення роботоздатності, здійснюється через різноманітні форми занять [6].

На різних етапах розвитку суспільства форми організації фізичного виховання зазнавали суттєвих змін. При вивченні будь якого явища в природі чи суспільстві основним є питання про те, що зумовило його появу і регулює функціонування в даний час і розвиток в майбутньому. У цьому зв'язку необхідним є дослідження факторів, які зумовили розвиток форм організації фізичного виховання на різних етапах розвитку суспільства.

Метою дослідження є виявлення і характеристика факторів, які зумовили розвиток форм організації фізичного виховання на різних етапах існування суспільства.

Були використані такі **методи дослідження:** аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, історико-логічний, хронологічний, описовий.

Дослідження виконані згідно

з темою «Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темою 3.1 «Вдосконалення програмно-нормативних засад фізичного виховання в навчальних закладах» (№ державної реєстрації 0111U001733).

Результати дослідження. Теоретичне дослідження фундаментальних робіт (Л. Кун, 2006, Н.С. Пангелова, 2007, А.Д. Бутовский, 2009, І.С. Барчуков, 2012) дозволило виявити, що основними факторами, які зумовили виникнення і розвиток фізичного виховання, були: загальнокультурні і соціально-економічні, національні, географічні і кліматичні фактори [1, 2, 6, 7, 12]. Між тим, форми організації фізичного виховання у різні вікові періоди змінювалися і розвивалися під впливом специфічних чинників, характерних для окремого періоду.

Фізичне виховання як суспільне явище виникло на тому етапі розвитку людського суспільства, коли в ході еволюційного процесу людина перейшла від простого сприйняття природного середовища до цілеспрямованої дії його зміни. Необхідність працювати, виготовляти знаряддя праці, передавати наступним поколінням накопичені трудові вміння та навички стала об'єктивною при-

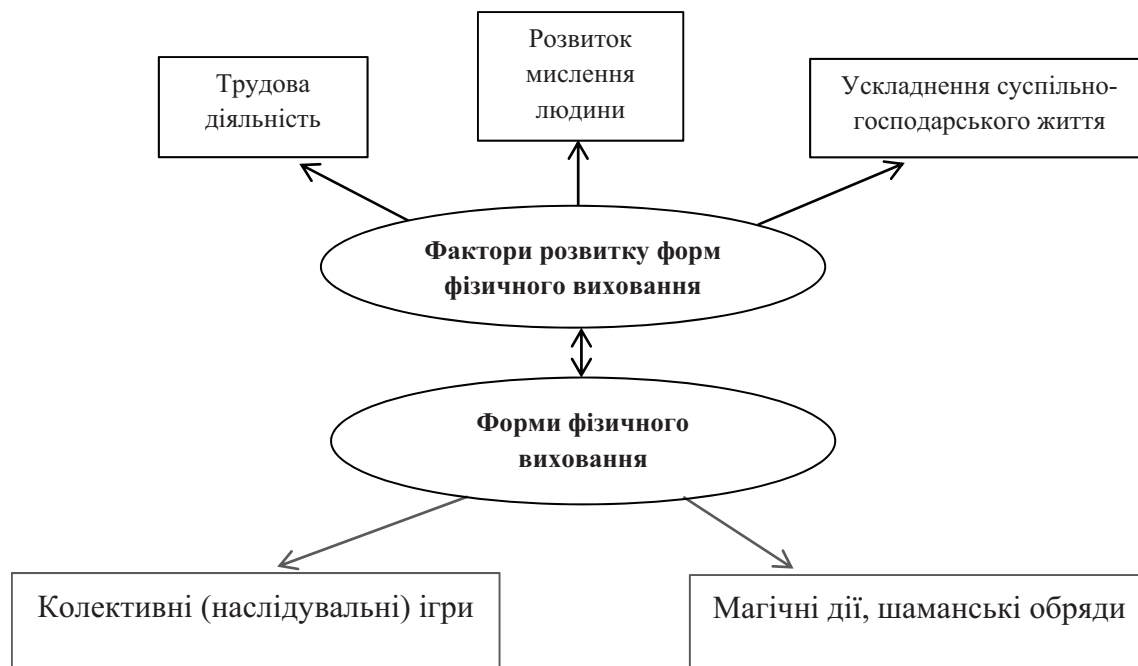

Рис. 1. Фактори розвитку фізичного виховання у первісному суспільстві

чиною виникнення виховання як особливої категорії суспільного життя [3, 10].

Серед первинних форм організації фізичного виховання можна виділити колективні (наслідувальні) ігри та магичні дії, обряди. Колективні ігри носили натуралістичний, наслідувальний характер і майже повністю повторювали трудовий процес. Граючи, первісні люди вчилися полювати, наслідуючи діям мисливців. У цих іграх використовувалися предмети мисливського інвентарю і живі цілі.

Шаманізм і містицизм також виникли з ігрових спроб людини усвідомити і позначити межі світу, знайти для всього навколишнього чітку роль, зв'язати предмети і явища в єдину картину світу і знайти способи подолання ворожого середовища.

Отже, цілеспрямоване використання фізичних вправ для розвитку власних фізичних якостей, а також широке застосування магичних обрядів для пояснення навколишнього середовища і можна назвати первинними факторами розвитку форм фізичного вихо-

вання (рис. 1). Але ці форми ще носили стихійний характер, хоча вже з'являються передумови до організованих форм занять фізичними вправами.

На зміну первіснообщинному ладу приходить класове суспільство – рабовласницьке. Нормою суспільних відносин стають війни з метою захоплення рабів та чужої території. Це сприяло подальшій зміні фізичного виховання, у якому військово-фізична підготовка стає пріоритетною [5]. Культ гармонійно розвиненого тіла, сили, витривалості, мужності займає значне місце в системі цінностей людини античного світу (рис. 2).

Форми фізичного виховання в Стародавньому світі базувалися на військовій підготовці. У часи війн велика увага приділялася створенню добре підготовленої армії для завоювань або оборони міст. Але на розвиток форм також суттєво впливали традиції того чи іншого народу. Так, у народів Сходу військова підготовка базувалася на єдності фізичної сили і сили духу, це проявлялося у вивченні бойових мистецтв без зброї, а та-

кож духовне самовдосконалення – заняттями йогою. У народів Заходу, зокрема Стародавньої Греції та Риму, велика увага приділялася суворій муштрі, де юнаки займалися фізичним вдосконаленням у спеціально створених військових закладах майже 20 років. В той же час Афіньське фізичне виховання більшу увагу приділяло гармонійному розвитку дітей.

Саме у рабовласницькому суспільстві з'являються перші організовані заняття фізичним вихованням. Перш за все, це були заняття у палестрах. Основними формами занять в палестрі були орхестріка і палестрика. Перша носила характер спортивних ігор і включала вправи для розвитку спритності і сили. У палестрику входили військово-прикладні види спорту, велика частина яких являла собою різні види єдиноборств. Ці форми були обов'язковими для всіх юнаків, яких готували до військової та оборонної служби.

Отже, з появою класового розмежування, постійними війнами та завоюваннями чітко прослідковується вплив соціальних і воєнних

Рис. 2. Фактори, що сприяли виникненню організованих форм фізичного виховання у рабовласницькому суспільстві.

факторів на розвиток форм фізичного виховання. Крім того, широкого розвитку отримали різноманітні ігри і свята в честь богів, в яких брали участь велика кількість населення стародавніх полісів.

З настанням феодалізму в основних регіонах світу продовжують існувати традиційні форми життєдіяльності, фізичного виховання та культури дозвілля, які були властиві Стародавньому світу [4]. Так, у різних регіонах, зокрема в Індії, Китаї, Японії та ін., де розвиток йшов поступово, головну роль відігравали традиції. Тут не відмовилися від старих форм фізичного виховання, а лише видозмінили їх. Виключенням з цього правила стали народи, які проживали на узбережжі Середземного моря, у регіонах Близького Сходу і в Західній Європі, у яких до кінця Середніх віків почали з'являтися нові форми

економічного та суспільного розвитку [2, 5].

Величезну негативну роль на подальший розвиток фізичної культури в Західній Європі зіграло теологічне вчення середньовічної християнської церкви. Класичні системи фізичного виховання стародавньої Греції, споруди для занять фізичними вправами, іграми, блискучі змагання давнини не тільки були надовго забыті, але самі фізичні вправи та ігри, які були присутні у побуті народу, жорстко заборонялись і переслідувались [10].

Однак, не зважаючи на об'єктивні перепони, в цілому фізична культура в період середніх віків зробила певний крок вперед порівняно з фізичною культурою рабовласницьких полісів. Залежно від класової та станової належності можна виділити кілька типів виховних систем, які

сформувались у Західній Європі в Середні віки: рицарське виховання, бюргерське виховання та стихійне виховання (рис. 3). Зміст і форми занять цих систем залежали від роду діяльності та вільного часу кожного соціального класу, а також мали фізичне та рекреаційне спрямування. Так, серед сільського населення широко розповсюджені були традиційні змагання та свята, які мали стихійний характер та співпадали з проведенням свят. Мешканці міст, окрім традиційних святкових змагань, починають створювати цехові школи та товариства, де в організованих формах проводять тренування у володінні зброєю. Основними формами фізичного виховання феодалів були лицарські турніри, де вони демонстрували найкращі свої здібності. Між тим, готували лицарів у спеціальних школах при замках, де їх

Рис. 3. Фактори формування передумов виникнення форм організації фізичного виховання у феодальному суспільстві

організовано навчали їздити верхи, плавати, стріляти з лука, битися, а також – розважальним іграм на майданчиках і грі з м'ячем для служби при дворі.

Отже, розвиток форм фізичного виховання феодального світу ще більше залежав від суспільного ладу та соціального фактору. Найбільшого розвитку вони отримали там, де, окрім економічних ресурсів, була потреба у високому рівні фізичної підготовленості. Серед чинників, які зумовили розвиток форм фізичного виховання, найбільш впливовими були: військово мистецтво, політика, релігія, а також рівень культурних потреб, державний устрій і місцеві звичаї.

Буржуазні революції XVII-XVIII століть підірвали основи

феодального ладу і забезпечили перемогу і затвердження капіталізму. Це призвело до прискореного промислового і культурного розвитку країн Європи [9]. В результаті промислового перевороту, успіхів, досягнутих у військовій справі, культурі, науці та мистецтві, прогрес був помітний також у галузі фізичного виховання і спорту. Буржуазія, будучи на даному етапі нової історії класом прогресивним, потребувала людей, здатних зміцнювати її військово і політичне панування. Для цього були потрібні сильні, наполегливі, підприємливі люди [11]. Щоб виховувати таких людей, буржуазія створює ряд нових передових для свого часу засобів, форм і методів спільного, і в тому числі, – фізичного виховання [9].

У багатьох країнах Європи відбувається впровадження фізичного виховання у школи – на основі гімнастики. Створюються гімнастичні системи (німецька, шведська, французька) для задоволення потреб цих країн, розв'язання завдань військового, педагогічного, оздоровчого характеру. З'являються нові типи навчальних закладів, філантропії, в яких фізичне виховання отримує організований характер. Тут проводилися рухливі ігри, вправи для різних типів м'язів, плавання.

Промислова революція та механізація виробництва змінили ставлення трудового народу до фізичної культури. Ручна фізична праця забезпечувала достатній рівень фізичного розвитку населення. Однак виникає потреба в спе-

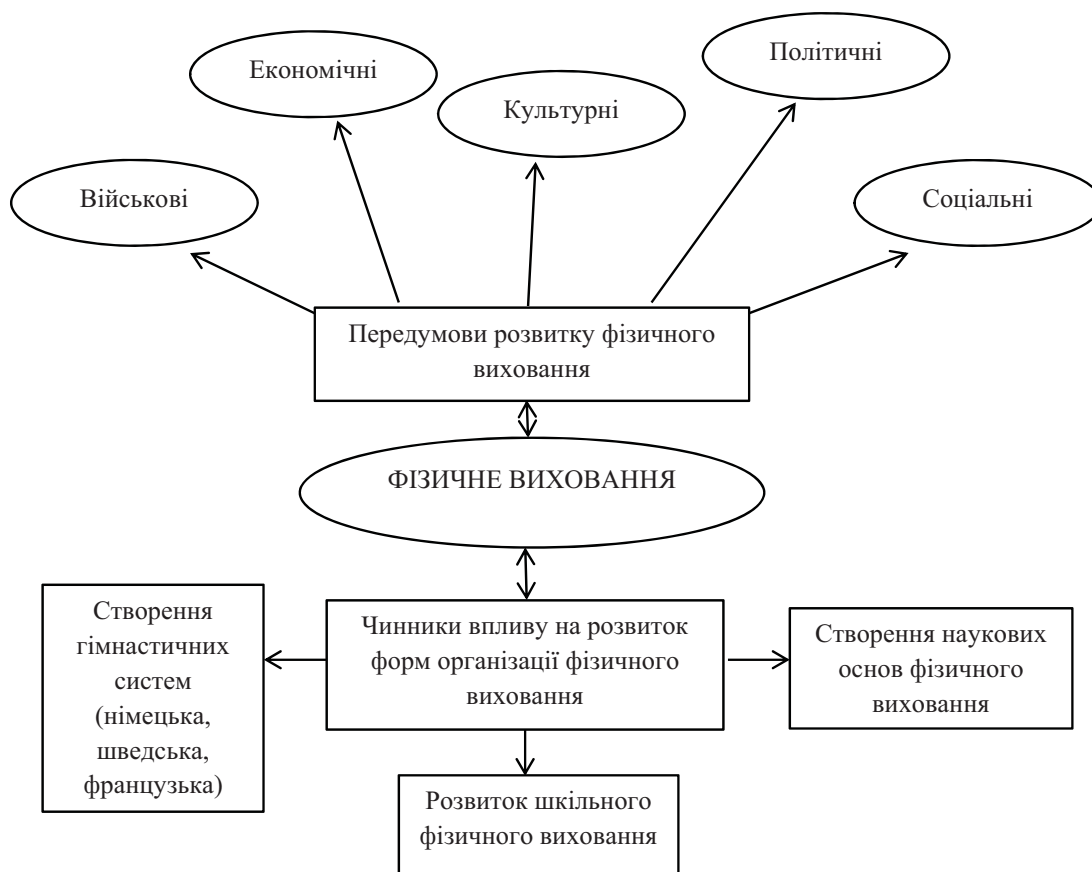

Рис. 4. Передумови і чинники впливу на розвиток фізичного виховання у капіталістичному суспільстві

ціально організованій фізичній діяльності з реабілітації самих робочих. Фізична культура стає загальною потребою.

Виникнення територіальних і виробничих організацій, розвиток шкільного фізичного виховання, зокрема – поява нових прогресивних шкіл – філантропій, а також, створення наукових основ фізичного виховання відбувалося під впливом економічних, культурних, політичних, соціальних та військових факторів (рис. 4).

Висновки

Таким чином, на різних етапах розвитку суспільства під впливом соціальних та економічних змін змінювалися та розвивалися і форми фізичного виховання. З ускладненням соціального строю до фізичного виховання висувалися більші вимоги, що відо-

бражалося у появі нових систем та організацій, вдосконаленні форм та їх змісту. Так, на перших етапах розвитку суспільства фізичний розвиток відбувається в процесі трудової діяльності, яка носить фізичний характер. Все це відбувається стихійно. З появою класової системи (рабовласницьке, феодальне суспільство) з'являється спеціально-організоване фізичне виховання панівних класів та фізична підготовка воїнів. Фізичне виховання нижчих верств населення продовжує носити стихійний характер, хоча в феодальному суспільстві городяни створюють цехові школи та товариства, де в організованих формах проводять тренування у володінні зброєю. І тільки в умовах розвиненого капіталістичного суспільства фізкультурна діяль-

ність стає потребою усіх верств населення, набуває масового характеру і оформляється в особливий соціальний інститут. Все це відображається у впровадженні в шкільну програму обов'язкових занять з фізичного виховання, які носять організований характер. Набуває розповсюдження урочна система проведення занять.

Література

1. Барчуков И.С. Теория и методика физического воспитания и спорта: учебник / под общ. ред. И.С. Барчукова. — М.: КНОРУС, 2011. — 368 с.
2. Бутовский А.Д. Собрание сочинений в 4-х томах. / А.Д. Бутовский. — К.: Олимпийская литература, 2009. — 1-й т. — 336 с., 2-й т. — 424 с., 3-й-т. — 360 с., 4-й т. — 448 с.

3. Винничук О. Історико-педагогічні аспекти розвитку фізичної культури: Навчальний посібник. / О. Винничук. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 404 с.
4. Гуревич А.Я. Средневековье как тип культуры / А.Я. Гуревич // Антропология культуры. – М.: ОГИ, 2002. – № 1. – С. 39-55.
5. Дахно І.І. Історія країн світу: довідник. / І.І. Дахно. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 816 с.
6. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання / Т.Ю. Круцевич. Том 1. – К.: Олімпійська література, 2012. – 392 с.
7. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. - М.: Радуга, 2006. - 399 с.
8. Литвин О.Т. Історичні передумови і теоретико-методологічні основи сучасної системи фізичного виховання: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання і спорту: спеціальність 24.00.02 – Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення / О.Т. Литвин. – Національний університет фізичного виховання і спорту України. – Київ. – 2008. – 20 с.
9. Макаренко В.Г. История развития проблемы физического воспитания: донаучный период / В.Г. Макаренко // Вестник ЧГПУ. – 2010. – № 3. – С. 116-126
10. Орлова Т.В. Історія сучасного світу (XV-XXI ст.): навчальний посібник. / Т.В. Орлова. – Київ: Знання, 2008. – 552 с.
11. Пангелов С.Б. Організаційно-методичні передумови виникнення і розвитку фізичної рекреації як форми активного дозвілля людини: дис. на здобуття наук. ступеня канд. фіз. вих.: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / С.Б. Пангелов. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 238 с.
12. Пангелова Н.Є. Історія фізичної культури: навч. посіб. / Н.Є. Пангелова. – К.: Освіта України, 2007. – 288 с.

